

Atlantisch Aalst. De broers Carpentier in de trans-Atlantische slavenhandel, 1780-1795

Stan Pannier

Zowel onderzoekers als het brede publiek zijn er lang van uit gegaan dat de Zuidelijke Nederlanden niet deelnamen aan het vroegmoderne koloniale project omdat het land nooit een overzees gebied verwierf. Die focus op ‘formele’ kolonisatie is recent uitgedaagd door historici en te eenzijdig bevonden. Zowel onder de Spaanse als onder de Oostenrijkse Habsburgers namen onderdanen van de Zuidelijke Nederlanden een actieve rol op in het proces van Europese globale expansie. Deze paper onderzoekt enkele van deze onderdanen: François, Philippe en Jean-Baptiste Carpentier, drie Aalsterse broers die in de jaren 1780 betrokken raakten bij de trans-Atlantische slavenhandel in het Spaanse rijk. Hun verhaal draagt niet alleen bij aan de onderbelichte geschiedenis van de Zuid-Nederlandse slavenhandel, het toont ook de onderschatte banden aan van Aalst met het vroegmoderne Atlantische systeem.

Inleiding

Eén brief sprong eruit in de stapel post die Charles-François-Joseph Vilain XIII die ochtend in handen kreeg. ‘A Monsieur C. Vilain XIII, seigneur de Welle etc, à Alost en Flandres’ stond met zwierige letters op de enveloppe. In het midden van het adres, gestempeld in dieprode drukletters: ISLAS DE BARLOVENTO, de Bovenwindse Eilanden. Maar het was niet zomaar een ‘Isla’ waar de brief in de winter van 1783 vandaan was gekomen, het was *La Isla*: Cuba, meer bepaald Havana, waar de auteur in kwestie—de Aalsterse handelaar François Carpentier—een paar maanden voordien was neergestreken. Na enkele beschouwingen over zijn gezondheid (*‘une fièvre que j’ai eue par deux différentes reprises’*) en over de omgeving waarin hij was terechtgekomen (*‘Le pays est Sans contredit...de plus Beau’*) kwam Carpentier tot de essentie van zijn brief: de investering die Vilain XIII enkele maanden geleden had gedaan. Het ging om enkele schepen tot de nok gevuld met slaafgemaakte mannen, vrouwen en kinderen die het handelshuis Romberg & Consors vanuit de Oostenrijkse Nederlanden over West-Afrika naar Cuba had verstuurd. En met die investering in mensenhandel ging alles goed, zo verzekerde Carpentier, *‘j’ai espoir de faire une belle affaire’*.¹

De brief van François Carpentier aan mede-Aalstenaar Vilain XIII zou volgens de traditionele geschiedschrijving niet kunnen bestaan. Omdat de Zuidelijke Nederlanden in tegenstelling tot haar buurlanden nooit een overzees rijk verwierven, worden de regio en haar bewoners vaak aan de zijlijn geplaatst van het Europese koloniale project. Maar hoewel het land inderdaad niet participeerde aan die traditionele, ‘formele’ vorm van kolonisatie, weerhield dat haar onderdanen er niet van deel te

1. Rijksarchief te Brussel (RAtB), *Raad van Brabant: Processen van de Adel (RvB:PA)*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

nemen in het overzeese rijk van andere landen. Tijdens de zestiende en zeventiende eeuw waren dat voornamelijk de imperia van Spanje en Portugal, waartoe de Zuidelijke Nederlanden dynastiek behoorden.² Na de Spaanse Successieoorlog (1701-14) werd het land toegevoegd aan de gebieden van de Oostenrijkse tak van de Habsburgers. Die overdracht maakte het Iberische overzeese rijk in een klap minder toegankelijk, een verlies dat Wenen—dat zelf geen kolonies bezat—niet kon compenseren. Toch hebben historici de laatste jaren uitgebreid aangetoond dat ook de Oostenrijkse Habsburgers over een overzeese geschiedenis beschikken.³

Daarin speelden de Zuidelijke Nederlanden, door hun rijkdom en toegang tot de Noordzee, een niet te onderschatten rol.⁴ In de jaren 1720 was er bijvoorbeeld de Generale Keizerlijke Indische Compagnie (GIC, beter bekend als Oostendse Compagnie), die kortstondig maar uiterst succesvol met een keizerlijk octrooi handel dreef met India en China.⁵ Nog zo'n periode van Habsburgse globale expansie was de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783), een strijd tussen de Europese grootmachten waarin Wenen haar neutraliteit wist te bewaren. Veel Vlamingen trokken tijdens het conflict naar de prille Verenigde Staten of zetten nieuwe trans-Atlantische handelsstromen op met Noord- en Zuid-Amerika.⁶ Maar, zo blijkt uit recent onderzoek, ook in West-Afrika probeerden heel wat individuen uit de Zuidelijke Nederlanden in die jaren fortuin en kennis te vergaren.⁷

Deze paper wil het verhaal vertellen van enkele van deze individuen: François Carpentier en zijn broers Jean-Baptiste en Philippe, die tijdens de vroege jaren 1780 aan de slag gingen in het bedrijf van de Brusselse bankier-ondernemer Frederik Romberg. Door hun daden voegden de Carpentiers niet alleen ettelijke bladzijden toe aan het nog steeds onderbelichte premoderne Belgische koloniale verleden, ze verbonden ook het achttiende-eeuwse Aalst met de trans-Atlantische slavenhandel.

Grote schoenen

Het gezin Carpentier groeide op in Brussel en Aalst. Brussel was de stad waar Nicolas Carpentier op 17 december 1747 trouwde met Marie Henriette Lion, de dochter van een lokale stadspensionaris. Het huwelijk paste bij de status die de Carpentiers tijdens de achttiende eeuw hadden verworven. Nicolas' vader, die ook Nicolas heette, was op 8 juli 1747 door keizerin Maria-Theresia in de adelstand verheven wegens zijn diensten aan het land en de Habsburgse dynastie (zie Figuur 1). De man had in de jaren 1720 als kapitein voor de Oostendse Compagnie immers enkele schepen naar India en China geleid. Daarna was hij een uiterst succesvol handelaar geworden, een zaak die Cornelis Carpentier (1716-1799), zijn zoon, verderzette en cumuleerde met de directie van de Compagnie van Emden, een Pruisische handelsonderneming gericht op de Aziatische markt.⁸ Naast zijn commerciële exploten had Nicolas Carpentier ook enkele diplomatieke missies uitgevoerd voor het keizerlijke hof en was hij ten slotte burgemeester geworden van Oostende.⁹

Het waren grote schoenen die de nakomelingen van Nicolas—die zijn adellijke status erfden—te vullen hadden. De eerste jaren van hun huwelijk brachten Nicolas Carpentier de Jonge en Marie Henriette Lion door in Brussel. In 1761 ruilde het gezin de hoofdstad van de Oostenrijkse Nederlanden in voor Aalst, om er zijn intrek te nemen in het kasteel van Regelsbrugge, een landgoed in de deelgemeente Nieuwerkerken dat in de familie was gekomen via Nicolas' moeder, Marie Baeteman (zie Figuur 2 en 3).¹⁰ Eind 1766 nam Nicolas Carpentier het ambt van schepen op in Aalst, nadat de enkele jaren eerder verkozen schepen Maximiliaan-Jan Pijl was

2. Zie bijvoorbeeld John Everaert, *De internationale en koloniale handel der Vlaamse firma's te Cadix 1670-1700* (Brugge 1973); Eddy Stols en Rudi Bleys, *Vlaanderen en Latijns-Amerika* (Antwerpen 1993); Werner Thomas, 'Misioneros flamencos en América Latina', *Espacio, Tiempo y Forma* 4:7 (1994) 451-78; Christian Koninckx, ed. *Vlamingen overzee* (Brussel 1995); Johan Verberckmoes, ed., *Vreemden vertoond. Opstellen over exotisme en spektakelcultuur in de Spaanse Nederlanden en de Nieuwe Wereld* (Leuven 2002).

3. Zie bijvoorbeeld Jonathan Singerton, *The American Revolution and the Habsburg Monarchy* (Londen 2021) 1-14; Jonathan Singerton, 'An Austrian Atlantic. The Habsburg Monarchy and the Atlantic world in the eighteenth century', *Atlantic Studies* (2022) 1-25; Félicité Indravati, *Le Saint-Empire face au monde: contestation et redéfinitions de l'impérialité, XVe-XIXe siècle* (Parijs 2023).

4. Michael Serruys, 'The Port and City of Ostend and the Process of State Consolidation in the Southern Netherlands in the Seventeenth and Eighteenth Centuries: A Geopolitical Approach', *International Journal of Maritime History* 19:2 (2007) 319-47.

5. Zie bijvoorbeeld Jan Parmentier, *Oostende & Co: het verhaal van de Zuid-Nederlandse Oost-Indiëvaart 1715-1735* (Amsterdam, 2002); Wim De Winter, *Worlds of the Ostend Company in Qing China and Mughal India (1717-1744)* (Gent 2021).

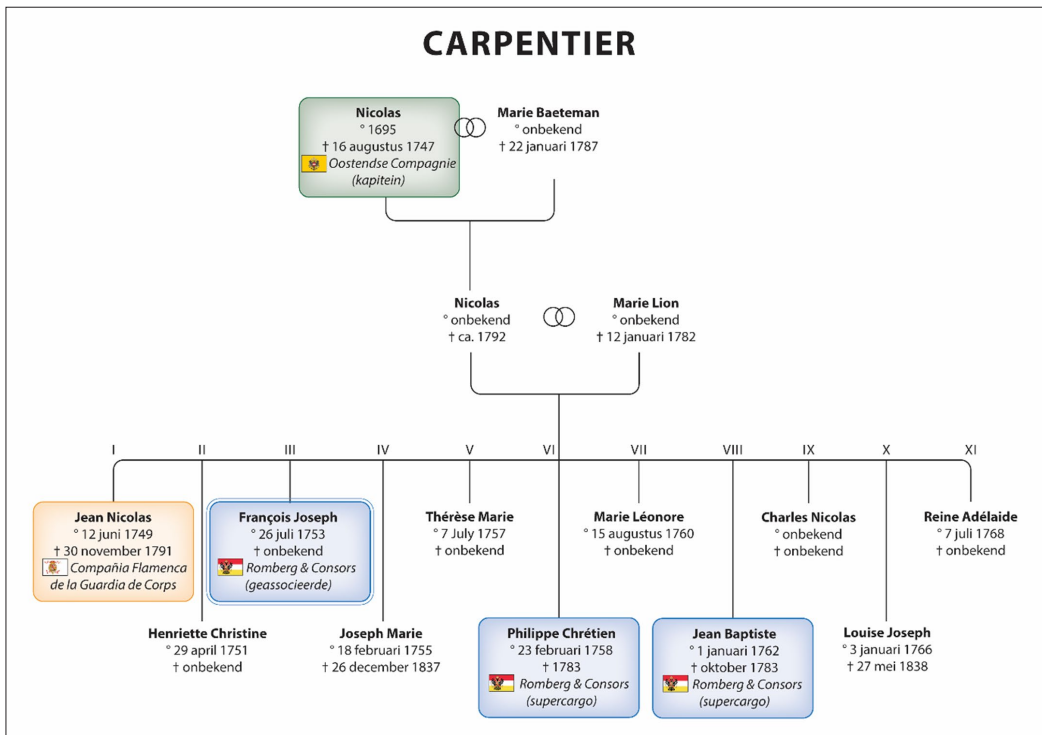
6. Zie bijvoorbeeld John Everaert, 'Le pavillon impérial aux Indes occidentales. Contrebande de guerre et trafic neutre depuis les ports Flamands (1778-1785)', *Bijdragen tot de internationale maritieme geschiedenis* 1:1 (1988) 43-67; Veerle Van Gucht, *De trans-Atlantische handel vanuit Oostende, van Amerikaanse tot Franse revolutie (1775-1790): een kwantitatieve benadering* (Gent 2008); Marion Huibrechts, *Swampin' Guns and Stabbing Irons: the Austrian Netherlands, Liège Arms and the American Revolution (1770-1783)* (Leuven 2009); Singerton, *The American Revolution*.

7. Stan Pannier, 'Het onbekende verhaal van de slavenhandel uit Oostende', *De Lage Landen* (2021) 77-83; Magnus Ressel, 'Spoils of Neutrality: The Austrian Netherlands in the Transatlantic Slave Trade in the Early 1780s', *The Journal of Modern History* 96:4 (2024) 765-801; Stan Pannier, 'Habsburg in Havana. Outsider participation in the Spanish Empire: the Slaving Licence of Romberg & Consors of Ghent, 1780-90', *Itinerario* 49:1 (2025) 79-98; Stan Pannier, *Enterprising merchants in the global Atlantic. Frederic Romberg and the Austrian Netherlands trade with West and Central Africa, 1775-1795* (Leuven 2025).

8. Felicia Gottmann, 'Prussia all at Sea? The Emden-based East India Companies and the Challenges of Transnational Enterprise in the Eighteenth Century', *Journal of World History* 31:3 (2020) 552-3.

9. Charles Poplimont, *La Belgique héraldique* (Brussel 1864) II, 365-7; Karel Degryse en Jan Parmentier, 'Kooplieden en kapiteins: een prosopografische studie van de kooplieden, supercargo's en scheepsofficieren van de Oostendse handel op Oost-Indië en Guinea (1716-1732)', in: Koninckx, ed., *Vlamingen overzee*, (Brussel 1995) 156; Parmentier, *Het gezicht van de Oostendse handelaar: studie van de Oostendse kooplieden, reders en ondernemers actief in de internationale maritieme handel en visserij tijdens de 18de eeuw (Oostende 2004)* 65-9; Parmentier, *Oostende & Co*, 137-41. De schepen onder leiding van Carpentier waren de *Arent* (1724) en de *Hope* (1726).

10. *Annuaire de la noblesse de Belgique* (Brussel 1890) 59.

Figuur 1. De familie Carpentier.
Bron: data Poplimont, *La Belgique héraldique*, II, 366-7; Degryse en Parmentier, 'Kooplieden en kapiteins', 156; AGI, G:IG, 2823.

komen te overlijden. Hij zou een kwarteeuw Aalsters schepen blijven, tot hij—vermoedelijk—in 1792 overleed.¹¹

Intussen kreeg het echtpaar elf kinderen, vijf meisjes en zes jongens. Joseph Marie (1755-1837) ambieerde een militaire carrière en zou uiteindelijk in de prestigieuze Pruisische Orde van de Rode Adelaar worden opgenomen. De oudste zoon, Jean Nicolas (1749-1791), ging filosofie studeren in Leuven en trok daarna naar Spanje om er bij de *Compañía Flamenca de la Guardia de Corps* te gaan, de koninklijke wacht.¹² De *Compañía Flamenca* was een overblijfsel van de periode waarin de Zuidelijke Nederlanden nog deel uitmaakten van het Spaanse rijk.¹³ Zoals Werner Thomas en Eddy Stols hebben getoond vormde de dienst van Vlaamse eliteregimenten aan het koninklijke hof in Madrid een belangrijk onderdeel van de integratie van Spanje en de Zuidelijke Nederlanden tijdens de zestiende en zeventiende eeuw. Na de Vrede van Rastatt (1714), toen de regio onder het gezag van de Oostenrijkse Habsburgers kwam, bleven echter veel Vlaamse edellieden en militairen een betrekking zoeken in Spanje—net zoals Jean Nicolas, die zo als enige de familieleuze *Dios y el rey* in de praktijk omzette.¹⁴ Ondanks de afstand tot Aalst bleef Jean-Nicolas, zoals we zullen zien, contact houden met zijn broers. Die hadden immers een ander carrièrepad gekozen: Philippe Chrétien, Jean-Baptiste en vooral François lieten zich inspireren door het voorbeeld van hun illustere grootvader, en kozen als hun lotsbestemming de internationale handel—en meer bepaald de zeehandel met de Europese kolonies.

11. Frans De Potter en Jan Broeckaert, *Geschiedenis der stad Aalst voorgaen van eene historische schets van 't voormalige land van Aalst* (Gent 1873) I, 280.

12. Voor de leuze, zie Poplimont, *La Belgique héraldique*, II, 366-7. Poplimont beweert dat Jean-Nicolas bij de *gardes wallonnes* ging, maar Jean-Nicolas zelf stelde dat hij (tenminste, in 1783) lid was van de *Compañía Flamenca*. Zie Archivo General de Indias (AGI), *Gobierno: Indiferente General (G:IG)*, 2823, Jean Nicolas Carpentier aan de Consejo de Indias (Madrid, 31 maart 1783). Voor Jean-Nicolas' inschrijving aan de Universiteit van Leuven, zie Rijksarchief Leuven (RAL), *Oude Universiteit Leuven: Inschrijvingsregisters*, 28, Akte van 28 januari 1768 (f. 145 r.).

13. Thomas Glesener, *L'empire des exilés. Les flamands et le gouvernement de l'Espagne au XVIIIe siècle* (Madrid 2017) 3; Thomas Glesener, 'La renovación de la tradición: los flamencos y el servicio militar a la Monarquía hispánica a inicios del siglo XVIII', in: Enrique Martínez Ruiz, ed., *Presencia de flamencos y valones en la milicia española* (Madrid 2018) 97-122.

14. Werner Thomas en Eddy Stols, 'La integración de Flandes en la Monarquía Hispánica', in: Werner Thomas en Robert Verdonck, eds., *Encuentros en Flandes Relaciones e intercambios hispanoflámencos a inicios de la Edad Moderna* (Leuven 2000) 1-73, vooral 40-2.

Figuur 2. Het kasteel van Regelsbrugge met zijn domeinen in Nieuwerkerken, bij Aalst, c. 1772.
Bron: KBR, Ferrariskaart.

Figuur 3. Het kasteel van Regelsbrugge, zoals het er uitzag voor het in 1933 werd afgebroken en heropgebouwd in neotraditionele stijl.
Bron: Stadsarchief Aalst.

In zee met Romberg

François Carpentier ging rond 1780 in dienst bij Frederik Romberg, een schatrijke Brusselse ondernemer en bankier. De late jaren 1770 en vroege jaren 1780 waren een ongeziene periode van bloei voor de Oostenrijkse Nederlanden. Sinds het uitbreken van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783) was Groot-Brittannië in oorlog met haar opstandige Amerikaanse kolonies, die gesteund werden door Frankrijk en Spanje. In 1780 raakte ook de Nederlandse Republiek slaags met de Britten, een conflict dat de geschiedenis inging als de Vierde Engels-Staatse Oorlog (1780-1784). De Oostenrijkse Nederlanden riepen bij monde van keizerin Maria Theresia de neutraliteit uit, een positie die erkend werd door de oorlogvoerende mogendheden en Habsburgse onderdanen talrijke opportuniteiten verschafte in de internationale handel. Omdat Spanje en Frankrijk door veelvuldige kaapvaart op de wereldzeeën niet langer in staat waren hun kolonies afdoende te bevoorraden, kozen beide staten ervoor om hun—in normale tijden—door strikte mercantilistische grenzen afgescheiden handel open te gooien voor ondernemers uit neutrale landen. Het gevolg voor de Vlaamse scheepvaart was spectaculair: waar Oostende, dat in juni 1781 ook nog eens tot vrijhaven werd uitgeroepen, in normale jaren enkele honderden schepen te verwerken kreeg, waren dat er in 1779 meer dan 700. In 1780 waren het er al duizend, in 1781 en 1782 liefst tweeduizend.¹⁵

Romberg was een van de vele handelaars uit de Oostenrijkse Nederlanden die van de unieke kansen van de jaren 1780 profiteerde. De ondernemer was rond 1755 vanuit Westfalen naar Brussel afgereisd om er zijn bedrijf te stichten. Als Duitse koopman was hij goed geconnecteerd met de protestantse zakenmilieus in zijn geboortestreek, maar ook in Frankrijk, Zwitserland en de Republiek.¹⁶ In 1761 verwierf hij bovendien het transitprivilege, een door de overheid verleend monopolie op het goederentransport tussen Oostende en Zuid- en Centraal-Europa. In relatief korte tijd slaagde Romberg er zo in een fortuin op te bouwen.¹⁷ Dat fortuin zette hij tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog aan het werk door te investeren in een handelsvloot en zijn activiteiten fors op te voeren middels de stichting van nieuwe kantoren in de belangrijkste Vlaamse steden.

In één zo'n dochterbedrijf, dat in Oostende, ging François Carpentier in 1780 aan de slag. De jongeman—Carpentier was toen 27—was er opgevorderd om Rodolphus Weber bij te staan, één van de directeurs van het kantoor die ernstig ziek was en *'qui ne peut rien faire'*.¹⁸ In Oostende werd de Aalstenaar ondergedompeld in de euforische sfeer die in de stad heerste sinds de oorlog. *'Hier Sont Sortie 60 navires de ce port pour différentes destinations'*, schreef hij op 12 maart 1780 aan Vilain XIII

15. Van Gucht, *De trans-Atlantische handel*, 65-6, 74.

16. Herbert Lüthy, *La banque protestante en France de la révocation de l'Édit de Nantes à la Révolution* (Paris 1970) 592-685; Françoise Thésée, *Négociants bordelais et colons de Saint-Domingue. Liaisons d'habitation. Le maison de Henry Romberg, Bapst & Cie, 1783-1793* (Parijs 1972) 86-93; C. Anspach, 'Frédéric baron de Romberg. Seigneur de Machelen Sainte-Gertrude, 1729-1819', *Le Parchemin* 219:1 (1994) 168; Ressel, 'Spoils of neutrality', 789-90.

17. Jozef Pricken, *Deplancq, l'oublié* (Brussel 1967) 35-44; Anspach, 'Romberg', 162-82.

18. RA&B, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 6 maart 1780).

in Aalst, 'cetoit le plus Beau coup Doeuil que l'on pouvoit avoir'.¹⁹ François oordeelde bij zijn aankomst dat hij veel te lang had gedraald om naar Oostende te komen ('après la guerre adieu Ostende pour les affaires ce quil y restera a faire, ce Sera du pain quotidien et pas plus'.) en probeerde zijn achterstand in te halen door koortsachtig in zijn werk te vliegen.²⁰ '[D]epuis que je Suis ici moins dune heure la nuit je nai pas encore quitté le travail', schreef hij, '[et] il etoit pres de deux heures et demi du matin lorsque hier jai quitté mon travail'.²¹

Carpentier voelde het resultaat van dergelijk nachtwerk echter niet in zijn portefeuille. Als gewone werknemer kreeg hij immers een vast maandsalaris betaald. Daarom wilde Carpentier maar wat graag opklimmen tot geassocieerde. Die positie zou hem verplichten om zich in te kopen in het kapitaal van de onderneming, maar ook toelaten te delen in de winst die hij met zijn inzet en moeite had gegenereerd. Toen de ernstig zieke Weber, die bloed was beginnen ophoesten, op 14 april 1780 in Oostende overleed, zag François zijn kans schoon.²² Toch koos Romberg ervoor om een meer ervaren werknemer te promoveren tot geassocieerde. '[A]près cela ce Sera mon tour, tout le Mal quil y a cest que cest encore un an ou deux de plus a attendre', zuchtte Carpentier, 'C'est beaucoup a mon age'.²³

Uiteindelijk moest de Aalstenaar niet meer zo lang wachten. Twee maanden later besloot Romberg ook een bijhuis in Gent te openen: Romberg & Consors, dat op 1 juni 1780 de deuren opende.²⁴ Carpentier werd benoemd tot directeur, samen met Georg Christoph Bapst, een jonge Duitse koopman die reeds stage had gelopen in Rombergs Brusselse kantoren en Pierre François Schepers, een ervaren Gentse ondernemer.²⁵ Het doel van Romberg & Consors was het contract realiseren dat Romberg eerder had gesloten met de Franse regering om de scheepswerven van het land te voorzien van bouwmaterialen uit de Nederlandse Republiek.²⁶

Al snel begonnen Carpentier, Schepers en Bapst zich echter ook met meer risicovolle speculaties bezig te houden. Het Gentse drietal richtte zich daartoe nadrukkelijk op West-Afrika. De Atlantische slavenhandel was na het uitbreken van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog grondig ontwricht geraakt, wat tot hoge prijzen en woekerwinsten had gezorgd in de sector tijdens de openingsperiode van het conflict.²⁷ Romberg had daarom met zijn Oostendse kantoor al enkele belangen genomen in slavenschepen, maar Romberg & Consors schroefde die participatie fors op. In april 1782 verzochten Carpentier en zijn twee collega's bij de Spaanse kroon de toestemming om slavenschepen te sturen naar Havana op Cuba.

De slavenhandel in het Spaanse imperium was sinds de zestiende eeuw geregeld via het *asiento*, een monopolie dat contractueel werd toegekend aan een privaat bedrijf of persoon.²⁸ De *asentista*'s slaagden er echter bijna nooit in om aan de vraag van de koloniale plantagehouders te voldoen. Dat was in het bijzonder het geval op Cuba, waar de opkomende suikerindustrie de nood aan slavenarbeid jaar na jaar deed toenemen.²⁹ De Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog deed die tekorten alleen maar oplopen, en al snel zag de Spaanse regering zich onder druk van de kolonisten genoodzaakt om haar restrictief slavenhandelbeleid te versoepelen.³⁰ Na een zomer onderhandelen ging Madrid dan ook akkoord met het voorstel van *Romberg y consortes del comercio de Gante*. Op 22 oktober 1782 verleende het hof het bedrijf officieel het privilege om acht schepen uit te rusten voor de slavenhandel en hun menselijke ladingen te verkopen in Havana.³¹

19. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 12 maart 1780).

20. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 6 maart 1780).

21. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 6 maart 1780).

22. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 6 maart 1780); RAtB, RvB:PA, 8065, Vilain XIII aan Carpentier (kladversie), (Aalst, 6 maart 1780); Rijksarchief Brugge (RAB), *Depot notaris H. J. Van Callie te Oostende (1941)*, Antoine Rycx, sr., 41/101b, 217 (Oostende, 14 april 1780).

23. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 12 maart 1780).

24. Stadsarchief Gent (SAG), *Familiepapieren*, 3301/8, Berichtgeving oprichting Romberg & Consors (Gent, 1 juni 1780).

25. Luc Dhondt, 'Een ondernemer, notabelen en het volk van Oudenaarde tussen Ancien Régime en Nieuwe Maatschappij', *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde 18:2* (1976) 333-5; Thésée, *Négociants bordelais*, 26-7.

26. Magnus Ressel, 'An entrepreneur as central protagonist of foreign relations in the Early Modern period: Frederik von Romberg's Service to the Habsburg-Bourbon alliance in 1780-81', *Annales Mercatorum* 8:1 (2022) 83-108.

27. John Everaert, *De Franse slavenhandel: organisatie, conjunctuur en social milieu van de driehoekshandel 1763-1793* (Brussel 1978) 210; Gloria García, 'La explotación de moneda y el comercio de esclavos (Cuba, 1760-1800)', *Rábida*, 11:1 (1992) 79; Joseph Inikori, 'Market Structure and the Profits of the British African Trade in the Late Eighteenth Century', *The Journal of Economic History* 41:4 (1981) 759-61.

28. George Scelle, *Histoire politique de la traite négrière aux Indes de Castille: contrats et traités d'Assiento* (Parijs 1906); Andrea Weindl, 'The Asiento de Negros and International Law', *Journal of the History of International Law*, 10:2 (2008) 229-257.

29. Sidney Mintz, *Sweetness and power: the place of sugar in modern history* (New York 1985) 168; Manuel Moreno Fraginals, *El ingenio: complejo económico social cubano del azúcar* (Barcelona 2001 [1964]); Antonio Santamaría García, 'Reformas coloniales, economía y especialización productiva en Puerto Rico y Cuba, 1760-1850', *Revista de Indias* 65:235 (2005) 720-6.

30. María Encarnación Rodríguez Vicente, 'El comercio cubano y la guerra de emancipación norteamericana', *Anuario de estudios americanos*, 11:1 (1954) 72; Gloria García, 'El mercado de fuerza de trabajo en Cuba: El comercio esclavista (1760-1789)', in: *La esclavitud en Cuba* (Havana 1986) 142-4; Stanley Stein, 'Caribbean Counterpoint: Veracruz vs. Havana. War and Neutral Trade, 1797-1799', in: Jeanne Chase, ed., *Géographie du capital marchand aux Amériques 1760-1860* (Parijs 1987) 21-44; Alex Borucki en José Luis Belmonte Postigo, 'The Impact of the American Revolutionary War on the Slave Trade to Cuba', *The William and Mary Quarterly* 80:3 (2023) 493-524.

31. Pannier, 'Habsburg in Havana'. Zie ook Pannier, *Enterprising merchants*, hoofdstuk 4.

Schepen van Romberg onder Real permiso, 1782-85.

Flotielje	Vertrek uit Oostende	Schip	Ton	Lading	Aantal slaven bij aankomst	Bestemming	
						Doel	Echt
I	4 december 1782	<i>Empereur & Roi</i>	60	ivoor	0	Senegal	Senegal
I	4 december 1782	<i>Comte de Belgioioso</i>	120	slaven	299	Havana	Havana
I	15 februari 1783	<i>Prince de Saxe-Teschen [I]</i>	160	slaven	92	Havana	Port-au-Prince
II	20 maart 1783	<i>Négrier Impérial</i>	–	slaven	371	Havana	Havana
II	12 april 1783	<i>Prince de Starhemberg*</i>	–	slaven	0	Havana	<i>schipbreuk</i>
II	19 april 1783	<i>Vlaemsch Zeepaerd [I]</i>	300	slaven	350	Havana	Cap Français
III	19 april 1783	<i>Roi du Congo</i>	300	slaven	545	Havana	Havana
III	1 juli 1783	<i>Conseil de Flandre</i>	300	slaven	434	Havana	Cap Français
–	Londen, 1783	<i>Comte du Nord**</i>		slaven	571	Havana	Charleston
–	onbekend, 1784	<i>Vlaemsch Zeepaerd [II]***</i>	–	slaven	491	Havana	Havana
–	onbekend, 1785	<i>Prince de Saxe-Teschen [II]***</i>	–	slaven	–	Havana	Havana

Bron: Pannier, *Enterprising merchants*. *Niet inbegrepen in het *Real permiso*. **Eigendom van Miles Barber & Samuel Hartley na het overkopen van een licentie van Romberg & Consors. ***Eigendom van David Nagle na het overkopen van een licentie van Romberg & Consors.

Voor de financiering van het project rekenden Carpentier, Schepers en Bapst in de eerste plaats op Frederik Romberg, die het gros van de benodigde fondsen (1,6 miljoen gulden) aanleverde.³² Ook 34 private personen, zowel uit het buitenland als uit de Oostenrijkse Nederlanden, stapten in het kapitaal. Wat betreft de landgenoten, 22 in totaal, ging het veelal om mensen uit de directe sociale omgeving van Romberg, Bapst, Carpentier of Schepers. Zij werden door de geassocieerden van Romberg & Consors verleid met de belofte van snelle woekerwinsten (*'vous verrez dans peu du tems doubler et il se peut tripler'*).³³ Het zorgde er in het geval van Carpentier voor—al was ook Schepers goed thuis in de regio—dat een aantal Aalstenaren aandelen kochten in het slavenbedrijf. De belangrijkste van hen—met een investering van 9,500 gulden—was Charles-François-Joseph Vilain XIII, de edelman die we in het begin van deze bijdrage ontmoetten. Vilain XIII was de ontvanger van het Land van Aalst; zijn broer, Jacques-Philippe Vilain XIII (1712-1777), was als voorzitter van de Staten van Vlaanderen een van de meest invloedrijke politici van het graafschap geweest.³⁴ Ook een zekere 'Van Hecke', mogelijk Vilains kasbeheerder Jean, stapte volgens een bewaard gebleven aandeelhouderslijst in het kapitaal met 4,500 gulden.³⁵ Onder de andere Aalstenaren vinden we een zekere Marie De Noose, Cornelis Schepers, Lambert van Peteghem en 'Schellekens'. Cornelis Schepers was wellicht een familielid van Pierre François, en ook Lambert van Peteghem—vermoedelijk de orgelbouwer—en de familie Schellekens hadden banden met de Schepersen.³⁶

In de maanden na het verwerven van de *Real permisos* werden effectief acht slavenschepen klaargemaakt in de Oostenrijkse Nederlanden om te vertrekken naar West-Afrika. Romberg en zijn managers achtten het noodzakelijk dat er intussen iemand naar Cuba zou reizen om een oogje in het zeil te houden en de belangen van het bedrijf ter plekke te behartigen. Uiteindelijk bleek Carpentier de meest logische keuze. De Aalstenaar brandde van ambitie, was sinds het begin betrokken geweest bij het slavenhandelproject en was jong en sterk genoeg om de reis aan te kunnen—in ieder geval beter dan Schepers, die bijna vijftig was. Bovendien was Carpentier in tegenstelling tot Bapst katholiek, en moet hij—gezien zijn latere activiteiten—over minstens een woordje Spaans beschikt hebben. Begin 1783 verzocht de jongeman een visum van de Spaanse kroon om af te reizen naar de kolonies, een document dat hem spoedig bezorgd werd.

Eens zijn opdracht vaststond probeerde Carpentier zijn broers in Regelsbrugge ook bij het project te betrekken. Allereerst overtuigde hij Jean-Baptiste en Philippe om als supercargos mee te reizen op twee slavenschepen die uit de

32. RAAtB, *RvB:PA*, 7845

33. RAAtB, *RvB:PA*, 8065, Schepers aan Vilain XIII (Gent, 13 november 1782),

34. Piet Lenders, Geert Verstaen en Gregie de Maeyer, *Vilain XIII* (Leuven 1995); Piet Lenders, 'L'héritage archivistique de du président des Etats de Flandre J.J.P. Vilain XIII. Sa destruction par les autorités (1778)', *Etudes sur le XVIIIe siècle* 10:1 (1983) 133; Guy Schrans, *Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIe eeuw* (Gent 2009) 559-60.

35. Rijksarchief Gent (RAG), *Staten van Vlaanderen*, 5837, Carpentier aan Van Hecke (Gent, 25 januari 1781).

36. Daniël Lievois, 'Nieuwe biografische gegevens over de familie Van Peteghem', *Orgelkunst* 10:4 (1987) 17-20; Dhondt, 'Een ondernemer', 368.

Oostenrijkse Nederlanden zouden vertrekken, de *Négrier Impérial* en het *Vlaemsch Zeepaerd* (zie Tabel).³⁷ Een supercargo in de langeafstandshandel was een officier die verantwoordelijk was voor het commerciële luik van de onderneming. Eens aangekomen op de bestemming stond hij de kapitein bij om zo gunstig mogelijke deals te sluiten voor het bedrijf of nam hij het commando over de onderneming volledig over. Vanwege die grote verantwoordelijkheid waren supercargo's steevast uiterst bereisde en ervaren zeelieden of handelaars. Dat was hoegenaamd niet het geval bij Jean-Baptiste en Philippe. Beiden stonden aan het begin van hun carrière en waren erg jong: Jean-Baptiste was 25 toen de *Négrier Impérial* vertrok (zie Figuur 4), Philippe amper 21 toen het *Vlaemsch Zeepaerd* afreisde.³⁸ Vermoedelijk wilde François Carpentier zijn broers louter aan boord hebben om de kapiteins te controleren en fraude tijdens de reis te voorkomen. Het plan was tevergeefs: niet lang na aankomst op de kust van West-Afrika kwamen beide jongemannen om het leven, wellicht—zoals zoveel Europese zeelieden die voor het eerst naar de regio reisden—als gevolg van een plaatselijke variant van malaria waartegen ze nog geen immuniteit hadden opgebouwd.³⁹

Naast Jean-Baptiste en Philippe wilde Carpentier nog een vierde broer aan boord van het project hijsen: Jean-Nicolas, de oudste telg van de familie die reeds enkele jaren in dienst was van de *Compañía Flamenca* in Madrid. Carpentier wilde zijn broer graag meenemen naar Havana, wellicht omdat Jean-Nicolas intussen vlot Spaans sprak, wat de operaties en onderhandelingen in de Cubaanse hoofdstad ongetwijfeld eenvoudiger zou maken. Ook Jean-Nicolas liep warm voor het project en vroeg een paspoort aan voor de Spaanse kolonies. In tegenstelling tot zijn broer kreeg de koninklijke bewaker echter nul op het rekest, vermoedelijk omdat de Spaanse kroon één extra buitenlander in de kolonies—François—ruim voldoende achtte.⁴⁰ Jean-Nicolas bleef achter in Madrid, waar hij in 1791 zou overlijden.⁴¹

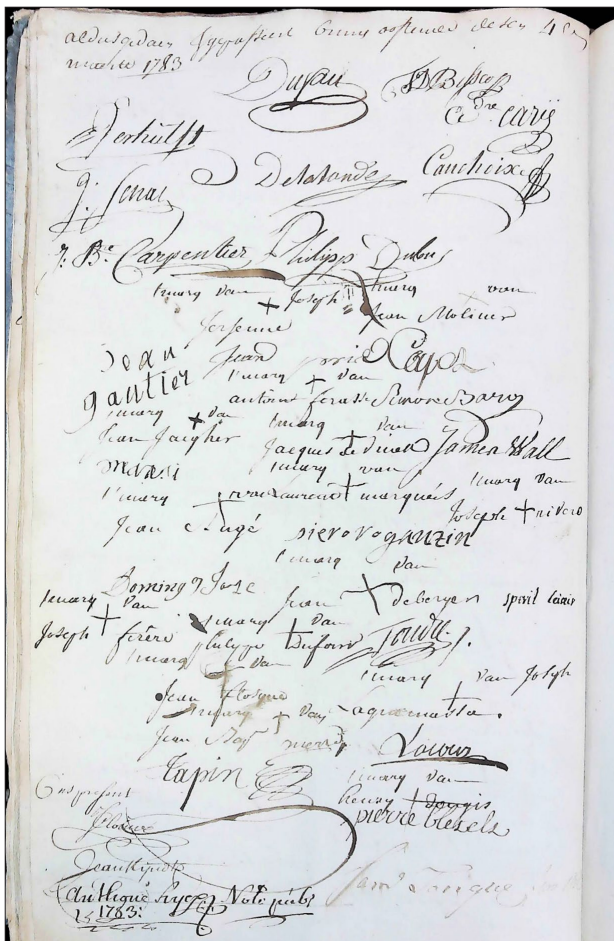
37. RAB, *Depot notaris H. J. Van Caillie te Oostende (1941)*, Antoine Rycx, sr., 116/283 en 116/426.

38. Poplimont, *La Belgique héraldique*, 367.

39. Archives départementales de la Gironde (ADG), *Fonds des Négociants (FN)*, 7 B, 2000, Romberg & Bapst aan Charles Carpentier (Bordeaux, 29 september 1789). Charles was nog een andere Carpentier-broer, zie Figuur 1. In april 1784, werd door het bedrijf een som van 411 gulden betaald aan 'Mad[am]e Carpentier'. Aangezien noch Jean-Baptiste, noch Philippe getrouwd waren en hun moeder twee jaar eerder was overleden, was dit mogelijk een betaling aan Marie Baeteman, de grootmoeder van de jongemannen, ter compensatie voor haar verlies, zie Figuur 1 en Archives de Paris (AdP), *Faillissements*, D5B6, 336, f. 48 v.

40. AGI, *G:IG*, 2823, Jean Nicolas Carpentier aan de Consejo de Indias (Madrid, 31 maart 1783).

41. Poplimont, *La Belgique héraldique*, II, 367.

Figuur 4. Jean-Baptiste Carpentier (derde van linksboven) tekent op 4 maart 1783 de monsterrol van de *Négrier Impérial*.

Hoewel jong en onervaren verraadt zijn vlotte handtekening, die niet moet onderdoen voor die van de andere officieren, de uitstekende scholing die hij als adellijke jongeman moet gekregen hebben. Ter vergelijking: de matrozen aan boord tekenden wegens hun ongeletterdheid vaak met een kruisje.

Bron: RAB, *Depot notaris H. J. Van Caillie te Oostende (1941)*, Antoine Rycx, sr., 41/116/426.

Een paar maand na de beslissing om hem naar Havana te sturen reisde Carpentier vanuit Gent per koets naar Bayonne, waar hij de broers Laxague ontmoette, bankiers en correspondenten van Romberg. Na er zijn koets te verkopen trok de geassocieerde van Romberg & Consors Spanje binnen, eerst naar Madrid en daarna verder zuidwaarts naar Cádiz.⁴² In de Andalusische havenstad wist Carpentier in juli of augustus 1783 een schip te vinden dat hem wilde meenemen naar Havana.⁴³ Een halve eeuw nadat zijn grootvader Nicolas Carpentier naar Bengalen was gereisd, stak er opnieuw een Carpentier de oceaan over. Dit keer was het echter de Atlantische.

Op Cuba

Carpentier kende geen vlotte overtocht. Zijn schip kreeg voortdurend te maken met stormweer en kwam bij de Maagdeneilanden in een orkaan terecht, die het vaartuig bijna fataal werd. Voor de kust van Baracao, een stad op het uiterste puntje van Cuba, zag Carpentier een Deense bemanning—wellicht vertrokken uit de Deense kolonie Sint-Thomas—die minder geluk had: het schip, dat zo'n 200 slaafgemaakte mensen aan boord had, verdween in de golven. De bemanning werd gered, zo zag Carpentier, '*mais pas plus*':⁴⁴

Na 48 dagen op zee zeilde Carpentier de haven van Havana binnen. Daar zag de vertegenwoordiger van Romberg & Consors de *Comte de Belgioioso* liggen, die op 4 september was aangekomen en reeds begonnen was met de verkoop van haar menselijke lading. Met geen tijd te verliezen haastte Carpentier zich de stad in om een woonplaats te zoeken voor de komende maanden.⁴⁵ Havana was in die periode een stad met zo'n 80.000 inwoners, goed voor de helft van de Cubaanse bevolking.⁴⁶ Door haar centrale ligging vormde Cuba, in het bijzonder de hoofdstad, het hart van het Spaanse rijk. Zeker na de Zevenjarige Oorlog (1756-1763), toen Spanje een vernederende nederlaag leed tegen Groot-Brittannië en Havana tijdelijk ingenomen werd door Britse troepen, zorgde de Consejo de Indias ervoor dat Cuba uitgebouwd werd tot een sterk koloniaal bolwerk. Daartoe werd jaarlijks een grote subsidie aan edelmetaal uit de Spaanse zilvermijnen naar het eiland gestuurd—de zogenaamde *situado*—die deels in de schatkist van Havana verdween en deels verder verdeeld werd over het Spaanse rijk. Ook de bredere economie profiteerde van die investeringen, en met name de suikerindustrie ontwikkelde zich sterk tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw—waar er in 1759 tweehonderd plantages waren, waren dat er in 1778 al 480.⁴⁷

De gegoede burgers van Havana woonden in het historische centrum, vlak naast de haven. Deze *parroquia mayor* bevatte verschillende plaatsen waar het gros van het sociale en economische leven in de stad zich afspeelde. De Plaza de Armas (Figuur 6) was het administratieve centrum van de stad, waar de hoogste gezagsdragers op het eiland hun kantoor hadden. Het plein lag ook vlak naast de havengeul, wat het een uitstekende plek maakte om te wachten op de aankomst van bepaalde schepen. Ten tweede was er de Plaza Nueva, het economische hart van Havana. Hier werden de grootste markten gehouden en vonden handelaars elkaar om nieuws te bespreken en contracten af te sluiten. Ten slotte was er de Alameda de Paula, net buiten de *parroquia mayor*, een promenade bezijden de haven waar rijke burgers 's avonds samenkwamen en langs het water flaneerden.⁴⁸

Carpentier ging wonen in de Calle San Ignacio, een straat die recht door de *parroquia mayor* liep en dus vlakbij de vermelde cruciale sociale, politieke en economische ankerpunten van de stad lag (zie Figuur 5). Hij huurde er '*une des Bonnes maisons de la Havanne*':⁴⁹ De meeste burgerhuizen in de stad hadden hun leefruimte, eetkamer

42. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 105 r.

43. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 11 r. In Cádiz bezocht Carpentier wellicht een zekere Don Medrano. Op Cuba kocht de Aalstenaar een kist met Cubaanse sigaren en verzond het naar Medrano, zie AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 105 r.

44. RAAtB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

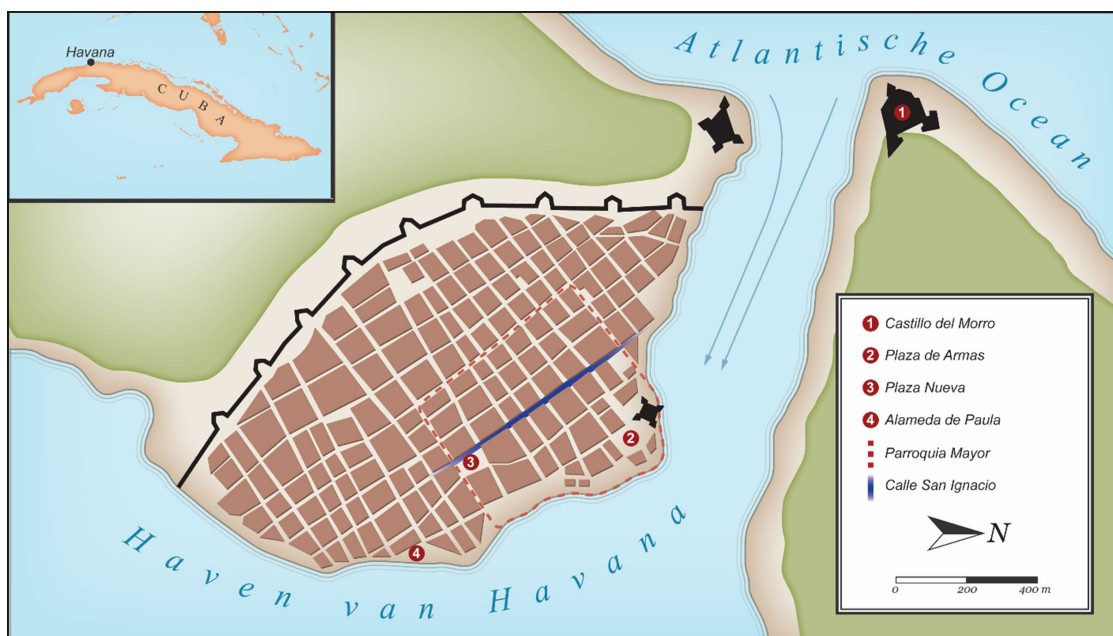
45. RAAtB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783); AGI, *Papeles de Cuba (PC)*, 1365, Relacion de las Embarcaciones que han entrado en este Puerto de diferentes destinos en Septiembre ultimo, '*En [4] de la Costa de Guina el Berg[anti] n Imperial nom[bra]do Belgioioso, su Cap[ita] n Lambertt, con Negros*! Wellicht kwam Carpentier aan op de *Santa Maria Magdalena* (12 oktober) of de *Nuestra Señora de Loret* (15 oktober), zie AGI, *PC*, 1365, Embarcaciones que han entrado y salido de aquel Puerto en Octubre.

46. Allan Kuethe, *Cuba, 1753-1815: crown, military, and society* (Knoxville 1986) 40.

47. Franklin Knight, 'Origins of Wealth and Sugar Revolution in Cuba, 1750-1850', *Hispanic American Historical Review* 57:1 (1977) 242-3; Juan Marchena Fernández, 'Capital, créditos e intereses comerciales a fines del periodo colonial: los cosos del sistema defensivo americano. Cartagena de Indias y el sur del Caribe', *Tiempos de America* 9:1 (2002) 3-38. Voor de ontwikkeling van de Cubaanse suikerindustrie in de achttiende eeuw, zie Mintz, *Sweetness and Power*, 168; Moreno Friginals, *El ingenio en Santamaria García, 'Reformas coloniales'*. De cijfers komen uit Elena Schneider, *The Occupation of Havana: War, Trade, and Slavery in the Atlantic World (Chapel Hill 2018)* 284.

48. Paul Niell, *Urban space as heritage in late colonial Cuba: classicism and dissonance on the Plaza de Armas of Havana, 1754-1828* (Austin 2015) 27-35.

49. RAAtB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783); AGI, *PC*, 1410, Noticia de los Extranjeros que existen en esta Ciudad (Havana, March 1788).

Figuur 5. Havana in de achttiende eeuw.
Bron: Eigen kaart op basis van James Phelps, *A new and correct chart of the harbour of Havana on the island of Cuba* (1758) en Niell, *Urban Space as heritage*, 27-34.

en slaapvertrekken op de eerste verdieping, terwijl eventuele kantoren, winkels en stallen op het gelijkvloers waren ingericht. Die functionele opdeling was ook raciaal van aard: slaafgemaakte dienaren leefden bijvoorbeeld beneden, terwijl de Havanese *bourgeoisie* op het eerste verdiep woonde—de zogenaamde *'piano nobile'*.⁵⁰ Zo was het ook bij Carpentier. Op het gelijkvloers beschikte hij over drie loodsen, waar hij de slaafgemaakte gevangenen die Rombergs schepen aandroegen kon in onderbrengen, de mannen gescheiden van de vrouwen en kinderen. Zelf leefde de Vlaming op de hoogste verdieping, *'de facon que j'ai le tout Sous les yeux'*.⁵¹

Wellicht kende Carpentier vrijwel niemand in Havana. Een halve eeuw eerder, in 1720, was Jean Charles Havrey eveneens vanuit Gent afgereisd naar Cuba om er de eerste drukkerij van de stad te stichten (één van de talrijke Vlaamse drukkers actief in het Spaanse rijk⁵²) maar tegen 1783 was Havrey vermoedelijk al overleden.⁵³ Romberg had zijn vertegenwoordiger daarom enkele plaatselijke aanknooppunten aangeboden uit zijn uitgebreide zakennetwerk. Carpentiers belangrijkste contact moest Pedro Juan de Erice worden, een ondernemer uit Navarra die Cubaanse kolonisten voorzag van krediet en, volgens Moreno Friginals, tijdens de jaren 1790 'de belangrijkste suikerproducent' van het eiland zou worden.⁵⁴ Erice beschikte tevens over een uitgebreid adresboek van Amerikaanse handelaars, vooral in New Orleans, die hem voorzagen van het nodige hout om suikerkisten te maken.⁵⁵ De man was ten slotte ook de vertegenwoordiger van de Baskische handelaar Diego Echagüe, met wie Romberg voor Carpentiers vertrek had afgesproken dat de Aalstenaar met al zijn vragen en noden bij Erice zou terecht kunnen.⁵⁶

Ook met Rombergs correspondenten in de naburige Franse kolonie Saint-Domingue moest Carpentier contact leggen.⁵⁷ Het *Real permiso* dat de Spaanse koning aan Romberg verleend had, behelsde immers louter de toestemming om slaafgemaakten in Havana te verkopen, niet de verplichting. Normaal vormde Havana een gunstigere markt door de grotere aanwezigheid van zilver—dat zoals gezegd vanuit Spaans Mexico naar het eiland werd aangevoerd—maar mochten de prijzen toch beter uitvallen op Saint-Domingue, dan weerhield niets Rombergs kapiteins ervan om hun gevangenen daar te verkopen. Om die reden moest Carpentier dus goed de vinger aan de pols houden van de economie van het Franse eiland, en dat kon hij enkel doen via een intense briefwisseling met Rombergs correspondenten daar. Uiteindelijk zouden er ook effectief drie schepen van de Brusselse handelaar hun reis beëindigen in de Franse kolonie (zie Tabel) wegens zware uitbraken van ziekte tijdens de Atlantische overtocht.⁵⁸

50. Niell, *Urban space as heritage*, 33-4.
51. RAtB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).
52. Werner Thomas, 'Zuid-Nederlandse drukkers in Spanje en Spaans-Amerika', in: Werner Thomas en Eddy Stols, eds., *Een wereld op papier. Zuid-Nederlandse boeken, prenten en kaarten in het Spaanse en Portugese wereldrijk (16de-18de eeuw)* (Leuven 2009) 155-75.
53. Huib Billiet Adriaansen, 'Novena de 1722 destrona a la Tarifa como primer impreso de Cuba', *Opus Habana* (2010) 40-3.
54. Moreno Friginals, *El Ingenio*, 65-71, citaat 71, 'el más grande refaccionista de azúcares de Cuba'.
55. Linda Salvucci, 'Anglo-American Merchants and Stratagems for Success in Spanish Imperial Markets, 1783-1807', in: Jacques Barbier and Allan Kuethe, *The North American Role in the Spanish Imperial Economy* (Manchester 1984) 130; Juan Bosco Amores, *Cuba en la época de Ezpeleta (1875-1790)* (Pamplona 2000) 75-6; Borucki en Belmonte Postigo, 'The Impact', 515.
56. Xabier Alberdi Lonbide, *Conflictos de intereses en la economía marítima Guipuzcoana, siglos XVI-XVIII* (Bilbao 2012) 831-7, 1228; RAtB, *RvB:PA*, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).
57. RAtB, *RvB:PA*, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).
58. Pannier, *Enterprising merchants*, hoofdstuk 8.

Romberg had zijn vertegenwoordiger ook gevraagd om zelf het netwerk van het bedrijf te vergroten. Het vergaren van informatie over plaatselijke handelaars en plantagehouders was nodig om te weten te komen wie solvabel was en wie er een meer kwalijke financiële reputatie op nahield. Op die manier kon Carpentier de meest geschikte tegenpartij kiezen voor de verkoop van slaafgemaakten. Om de relatief onervaren jongeman te helpen had Romberg hem een handleiding gegeven over hoe om te gaan met wat de Brusselse handelaar beschouwde als de typische Spanjaard: *‘L’Espagnol froid et réservé ne se livre point Facilement, il convient de L’imiter, ne S’ouvrir à Luy que par degrés: une confiance precipitée le choque, il la taxe de legerité, c’est par la prudence, qu’il faut meriter son estime’* (*‘De koele en gereserveerde Spanjaard geeft zich niet gemakkelijk bloot. Het is raadzaam hem na te volgen en zich slechts geleidelijk aan hem open te stellen: overhaast vertrouwen schokt hem, hij beschouwt het als lichtzinnigheid. Alleen door voorzichtigheid kan men zijn achting verdienen’*).⁵⁹

Tevens adviseerde Romberg zijn vertegenwoordiger om in een goed blaadje te komen bij de gouverneur en intendant van Cuba, de twee hoogst geplaatste politici op het eiland, zodat *‘toutes les difficultés, qui pourroient se présenter seront soumises à leur decision’*.⁶⁰ Die *‘difficultés’* verwachtte de ondernemer mogelijk van de *Compañía gaditana*, een slavenbedrijf dat sinds 1765 het *asiento* in handen had gehad op Cuba. De *Compañía* was officieel een Spaanse onderneming, maar was voor zijn aanvoer vrijwel volledig afhankelijk van Britse slavenhandelaren omdat Spanje zelf, door het verdrag van Tordesillas in 1494, geen toegang had tot de westkust van Afrika en dus niet tot de slavenhandel.⁶¹ Toen Spanje zich in 1779 mengde in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog aan de kant van de Verenigde Staten, waren die Britse aanvoerlijnen niet langer houdbaar, en verloor de *Compañía* zijn monopolie.⁶² Het bedrijf zou dus geen competitie mogen vormen voor zijn slavenhandel, meende Romberg, maar hij waarschuwde Carpentier voor eventuele slinkse sabotage (*‘elle peut etre a craindre par L’esprit de Chicane’*) van zijn activiteiten.⁶³

Romberg had niettemin onderschat hoe veerkrachtig de plaatselijke slavenhandelaren waren na het verlies van hun Britse aanvoerlijnen. Historici hebben aangetoond hoe velen van hen onmiddellijk nieuwe contacten legden met Deense en Amerikaanse handelaren.⁶⁴ De economische motieven om dat te doen waren zoals gezegd groot: de ontwrichting van de slavenhandel had tot grote tekorten aan slaafgemaakten geleid, waardoor de prijzen tot recordhoogtes klommen.⁶⁵ Lokale ondernemers hadden er dan ook alle belang bij hun slavenhandel verder te zetten tijdens de oorlogsjaren. Daarnaast wilden ze die winstgevende markt koste wat kost verdedigen tegen indringers—zoals Carpentier en Romberg er in hun ogen vast en zeker waren. Amper een maand na aankomst klaagde de Aalstenaar al dat hij slechts moeizaam integreerde in het zakenmilieu van Havana. Er viel niets te beleven in de stad (*‘c’est un trou’*) en er waren amper mogelijkheden tot interactie met zijn collega’s (*‘ily a peu de Sociétés’*).⁶⁶ De enkele pogingen tot netwerken die Carpentier had kunnen ondernemen, waren duidelijk op niets uitgedraaid: *‘jai beacuoup d’ennemies et des jaloux’*, getuigde de jongeman, *‘lon ne peut exactem[en]t Se fier a personne’* (*‘Je kan niemand echt vertrouwen’*).⁶⁷

Wellicht met het advies van zijn baas in het achterhoofd en verder gestimuleerd door zijn persoonlijke ervaringen in het Cubaanse zakenleven deed Carpentier zijn best om het vertrouwen te winnen van de intendant van Havana. Het takenpakket van de intendant bestond in de eerste plaats uit het verhogen van de koninklijke inkomsten. Daartoe moest hij vooral fraude voorkomen, in het bijzonder het illegaal binnensmokkelen van goederen met het oog op het ontduiken van belastingen—een praktijk endemisch in het Spaanse rijk. De intendant was ook belast met de aankoop

59. RAtB, RvB:PA, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).

60. RAtB, RvB:PA, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).

61. Bibiano Torres Ramírez, *La compañía gaditana de negros* (Sevilla 1973); Nikolas Böttcher, ‘Trade, War and Empire: British Merchants in Cuba, 1762-1796’, in: Böttcher en Bernd Hausberger, *Dinero y negocios en la historia de América Latina: veinte ensayos dedicados a Reinhard Liehr/Geld und Geschäft in der Geschichte Lateinamerikas* (Madrid 2000) 171, 186-7; Adrian Pearce, *British Trade with Spanish America, 1763-1808* (Liverpool 2007) 59, 62.

62. Pearce, *British Trade*, 69-70.

63. RAtB, RvB:PA, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).

64. Borucki en Belmonte Postigo, ‘The Impact’, 510, 518; Rodríguez Vicente, ‘El comercio’, 94-104; Schneider, *The Occupation*, 288.

65. García, ‘La explotación’, 79.

66. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

67. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

van slaafgemaakte mensen, die de Spaanse kroon inzette in openbare werken of in de scheepsbouw. Die laatste taak maakte hem één van de belangrijkste figuren in de Cubaanse slavenhandel.⁶⁸ Op het moment dat Carpentier arriveerde op Cuba was het intendantschap in handen van Juan Ignacio de Urriza (in functie tussen 1776 en 1787).⁶⁹ Niet lang na zijn aankomst slaagde Rombergs vertegenwoordiger er in om vrienden te worden met Urriza, en de twee spraken af om elke zondag samen te dineren. De vriendschap hielp Carpentier om zijn handelsactiviteiten op Cuba vlotter te doen verlopen. *‘C’est lui qui fait le tout à la Havanne’*, schreef hij lovend over Urriza, *‘si je ne l’aurois pas pour ami, j’aurais éprouvé bien des difficultés que l’on a cherché à me faciliter’*.⁷⁰

Ook met de gouverneur wist Carpentier een zekere band op te bouwen, net als met belangrijke instellingen als de douane. Zijn rekeningen—die hij op gezette tijden doorstuurde naar het moederbedrijf in Europa—vermelden ‘geschenken’ (lees: smeergeld) aan douaniers.⁷¹ Miles Barber, een Britse zakenpartner van Romberg die enkele ongebruikte *Real permisos* van de Brusselse handelaar zou overkopen voor eigen gebruik, hintte op Carpentiers succesvol gelobby. In een brief aan de kapitein van de *Comte du Nord*—één van Barbers schepen dat voer met een Romberg-licentie—schreef de handelaar wat hij moest doen eens hij in Havana aankwam:

*I hope you’ll be able to procure a proper Linguister, on whom you can confide to speak both Spanish, & French, but in case you are unable to meet with a Person capable of both Languages, then get one that can speak Spanish, failing therein, French, which Mr Carpentier understands, who doubtless will accompany you to the Governor, & acquaint him both Ship, & Cargo belong to his House, & from thence to the Deputy Governor, Superintendent, Custom House, Don Juan Pedro de Erice &c &c &c.*⁷²

68. Bosco Amores, *Cuba*, 299-300; Gabriel Paquette, *Enlightenment, governance, and Reform in Spain and its Empire, 1759-1808* (New York 2008) 121.

69. Juan Bosco Amores, ‘Juan Ignacio de Urriza y la Intendencia de La Habana (1776-1787)’, in: Ronald Escobedo Mansilla et al., *Euskal Herria y el Nuevo Mundo. La Contribución de los vascos a la Formación de las Américas* (Vitoria 1996) 227-47.

70. RAAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

71. AdP, *Failissements*, D5B6, 336, f. 105 r., ‘*Etrennes aux employés de la Douane*’.

72. The National Archives (TNA), E/219/377, Barber aan Penny (Londen, 3 november 1784).

Figuur 6. De Plaza de Armas in Havana tijdens de Britse besetting van de stad, c. 1762.

Bron: Dominic Serres, Greenwich Maritime Museum.

Het verzilveren van de licenties

Naast het integreren in Cuba's zakenwereld en het leggen van nuttige politieke contacten was Carpentiers voornaamste verantwoordelijkheid het in goede banen leiden van de slaventransporten van Romberg & Consors. Dat takenpakket bestond allereerst uit een logistiek luik. Na het aanmeren van de *Comte de Belgioioso* overhandigde kapitein Nicolas Louvet bijvoorbeeld een aantal matrozen aan de Aalstenaar, die zich tijdens de reis misdragen hadden en in de boeien waren geslagen. Carpentier liet hen opsluiten in het Castillo del Morro, aan de overkant van de haven (zie Figuur 5). Louvet wees Rombergs vertegenwoordiger ook op 25 zakken met rotte grutten, overblijfselen van het voedsel voor de slaven. Vroegmoderne slavenkapiteins, en ook die van Romberg, deinsden er niet voor terug om bedorven voedsel te serveren aan hun gevangenen, bij gebrek aan alternatieven tijdens de Atlantische overtocht. Op de Cubaanse markt waren de grutten echter waardeloos, en dus liet Carpentier ze in zee gooien.⁷³

De belangrijkste taak van de handelaar was echter de verkoop van de honderden slaafgemaakten die Rombergs schepen naar Havana brachten. Uiteindelijk verkochten slechts drie van de acht schepen effectief op Cuba hun lading gevangenen. De *Comte de Belgioioso* kwam aan op 4 september 1783 met 299 mannen, vrouwen en kinderen, de *Roi du Congo* in maart 1784 met 545 mensen en de *Négrier Impérial* in mei van dat jaar met 371 gevangenen.⁷⁴ Simon le Coq, de kapitein van de *Négrier*, was wellicht ook de persoon die Carpentier het nieuws mededeelde van het overlijden van zijn broers in West-Afrika. In totaal transporteerde Romberg dus 1215 mensen onder dwang naar Havana, goed voor 8,4 procent van de 14,476 slaafgemaakten die tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog in de stad terechtkwamen.⁷⁵ Zoals gezegd verkocht Romberg een aantal van zijn door de Spaanse kroon verleende licenties door aan Britse handelaars. Dat resulteerde in de aankomst op 22 december 1785 van het *Vlaemsch Zeepaerd [II]* met 491 gevangenen en de *Prince de Saxe-Teschen [II]* in april 1786 met een onbekend aantal slaafgemaakten.⁷⁶ Het is niet duidelijk of aan de verkoop van de licenties ook Carpentiers diensten gekoppeld waren, maar het feit dat Barber die duidelijk aanbeval aan zijn kapitein lijkt erop te wijzen van wel.

Carpentiers vriendschap met intendant Urriza leidde ertoe dat het grootste deel van de slaven verkocht werd aan de Spaanse kroon. Madrid betaalde niettemin lagere prijzen dan deze die gangbaar waren op de privémarkt waar met name suikerplantagehouders hun aankopen deden.⁷⁷ Daar stond tegenover dat de overheid een geprivilegieerde toegang had tot de zilverstromen in het Spaanse rijk en dus aan haar verplichtingen kon voldoen in klinkende munt. Ze kon doorgaans ook sneller betalen dan particulieren, waardoor slavenhandelaren geen uitgesponnen kredietcontracten moesten toestaan. De menselijke lading van de *Comte de Belgioioso* werd zo verkocht voor 70,401 pesos, een bedrag dat het schip vrijwel volledig in zilverstukken mee naar Europa kon nemen toen het enkele maanden later vertrok.⁷⁸

Na de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog, die een wapenstilstand kende vanaf januari 1783 en een officieel einde in september 1783, veranderde de situatie echter. Met de Vrede van Parijs ging de Spaanse markt weer onherroepelijk op slot voor buitenlandse handelaars. Romberg, van wie sommige schepen nog steeds onderweg waren en die bovendien nog enkele ongebruikte *Real permisos* had liggen, contacteerde de Consejo de Indias of zijn exclusieve privilege geldig zou blijven. De Consejo nam alle twijfel weg en bevestigde dat Rombergs contract ook in vredestand gehuldigd zou worden. Het betekende dat Carpentier, in tegenstelling tot veel andere buitenlanders, Havana niet moest verlaten.⁷⁹ Op financieel vlak

73. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 105 r. Zie Pannier, *Enterprising merchants*, hoofdstuk 8.

74. AGI, *PC*, 1366.

75. Borucki en Belmonte Postigo, 'The impact', 504.

76. AGI, *G:IC*, 2823, Troncoso to the Council of the Indies (Havana, 24 December 1785).

77. Dieudonné Rinchon, *Les armements négriers au XVIIIe siècle: d'après la correspondance et la comptabilité des armateurs et des capitaines nantais* (Brussel 1956) 34.

78. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 26 r.; AGI, *PC*, 1365.

79. James Lewis, 'Anglo-American entrepreneurs in Havana: the background and significance of the expulsion of 1784-1785', in: Jacques Barbier en Allan Kuethe eds. *The North American role in the Spanish imperial economy, 1760-1819* (Manchester 1984) 121-3; Bosco Amores, *Cuba*, 45.

toonde de Spaanse kroon zich echter veel minder betrouwbaar. De opbrengst van de *Congo* en de *Négrier*—samen iets meer dan 200,000 pesos—stroomde slechts mondjesmaat richting Romberg.⁸⁰ Een protesterende Carpentier werd telkens opnieuw afgescheept met de belofte dat er over drie maanden aan de betaling zou voldaan worden.⁸¹

De Cubaanse schatkist was er dan ook beroerd aan toe. Ondanks de grote sommen zilver die jaarlijks aankwamen in Havana via de *situado* had de regering tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog jaar na jaar een zwaar tekort op de begroting genoteerd. Het resultaat was een schuldenput van om en bij de drie miljoen pesos. De helft van dat bedrag was het resultaat van Urriza's zaken met landeigenaars en slavenhandelaars zoals Carpentier. In de jaren na het conflict werden vanuit Veracruz noodladingen zilver naar Havana gestuurd, maar ook die vielen ruimschoots te licht uit om de put te dichten. Het zorgde ervoor dat Urriza zelf moest beslissen welke schuldeisers het eerst uitbetaald kregen en wie als laatst.⁸²

Het lijkt erop dat de gevestigde Cubaanse elite erin slaagde de intendant voldoende onder druk te zetten om hun facturen te bevoordelen. Wat daar mogelijk aan bijdroeg was dat de Spaanse slavenhandel na de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog terugkeerde naar haar uitgesproken Britse karakter. De openheid van de oorlogsjaren werd bovendien volledig aan banden gelegd: opnieuw werd beslist een *asiento* uit te vaardigen, dit keer aan John Dawson en Peter Baker, twee ervaren slavenhandelaars uit Liverpool die goed geconnecteerd waren in het Havanese zakenleven en al tien jaar nauw betrokken waren bij het leveren van gevangenen aan Cuba.⁸³ De kans dat Dawson & Baker een betrouwbare partner konden worden van de Spaanse kroon lag dus veel hoger dan die van Romberg & Consors, dat er niet in was geslaagd de acht transporten te realiseren die het beloofd had. Het zorgde ervoor dat Romberg en Carpentier geen enkele stok achter de deur hadden in hun onderhandelingen met de Spaanse kroon.

Al snel kwam er nog meer slecht nieuws voor het bedrijf uit de Zuidelijke Nederlanden. De Spaanse regering zocht en vond de oorzaak voor Cuba's financiële problemen bij Urriza's wanbeleid en besloot in 1787 om de intendant te ontslaan.⁸⁴ Welke *goodwill* er nog bij de man restte ten opzichte van Carpentier—de twee hadden immers een soort van vriendschap gesloten, en Romberg & Consors had met de import van meer dan duizend slaafgemaakten de lokale economie fors gestimuleerd—was nu onherroepelijk verloren. De intendanten die na Urriza kwamen zongen het een pak minder lang uit en volgden elkaar in korte tussenpozen op, wat het opbouwen van een nieuwe persoonlijke relatie niet bevorderde.⁸⁵ In 1787-8 raakte Santiago de Cuba, een stad in het oosten van het eiland, ook in geldnood, waardoor een deel van het zilver bestemd voor Havana naar daar werd getransporteerd.⁸⁶ Een jaar later werd Spanje—en de rest van Europa—door elkaar geschud door de Franse Revolutie. Madrid was doodsbenauwd dat het revolutionaire geweld en gedachtegoed de Pyreneeën zou oversteken. De regering censureerde alle mogelijke traktaten en kranten—ze verbood zelfs het vermelden van de Revolutie—en drukte elk protest zo snel mogelijk de kop in. Spanje zou pas in 1793 ten oorlog trekken tegen Frankrijk, maar mogelijk stroomde er al veel vroeger zilver uit de koloniën naar Europa om de peperdure mobilisatie te financieren.⁸⁷

‘Mijn gevangenschap’

Te midden van die perfecte storm zat Carpentier. Hoewel Rombergs vertegenwoordiger in zijn brief aan Vilain XIII vlak na aankomst de hoop had uitgesproken

80. Pannier, *Enterprising Merchants*, hoofdstuk 9.

81. AGI, *G:IG*, 2823, Romberg aan de Consejo de Indias (Brussels, 16 november 1786).

82. Bosco Amores, 'Urriza', 239-40.

83. Bosco Amores, *Cuba*, 136-7; Belmonte Postigo, 'A Caribbean Affair: The Liberalisation of the Slave Trade in the Spanish Caribbean, 1784-1791', *Culture & History Digital Journal* 8:1 (2019) 1-14; Nicholas Radburn, *Traders in Men. Merchants and the Transformation of the Transatlantic Slave Trade* (New Haven 2023) 212.

84. Bosco Amores, 'Urriza', 241-5.

85. Bosco Amores, *Cuba*, 299.

86. Bosco Amores, *Cuba*, 227-8.

87. Richard Herr, *The Eighteenth-Century Revolution in Spain* (Princeton 2015) 239-68.

dat hij zijn zaken na zes maanden zou kunnen afronden (*plier bagage*), bleek dat al gauw ijdele hoop.⁸⁸ Toen de politie van Havana—op bevel van de gouverneur—op 28 januari 1788 door de Calle San Ignacio trok om een lijst op te maken van alle buitenlanders in de stad en hoe lang ze er al verbleven, vonden ze daar nog steeds *‘D[on] Francisco Campantier [sic], flamenco’* die al *‘4 años, residente en esta vino’* was, *‘Con Orden R[ea]l para la Introducion de Negros, y subsiste al cobro de ellos’* (*‘...die hier nog steeds verblijft om de achterstallige betalingen te innen’*)⁸⁹ Maar *‘4 años’* was nog lang niet het eind van Carpentiers verblijf.

Tegen het eind van 1785 wachtten Carpentier en Romberg & Consors nog steeds op een kleine 60,000 piasters van de Spaanse kroon. In 1786 diende Frederik Romberg uiteindelijk een formele klacht in bij de Consejo de Indias in Sevilla, zeggend dat de betalingsachterstand

*cause à lui, à son Crédit & à la Généralité de son Commerce, un préjudice d’autant plus Sensible, qu’il ne devoit nullement s’y attendre: il a vendu ses nègres pour compte de Votre Majesté, en traitant avec son Intendant il est censé avoir traité avec la Personne Sacrée de Votre Majesté même dans la firme persuasion d’en recevoir le prix sans retard.*⁹⁰

Romberg eiste de onmiddellijke terugbetaling van de resterende *‘40 à 50 duizend piasters’* aangevuld met een rente van 0,5 procent voor elke maand waarop die nog op zich lieten wachten. Daarbovenop wilde de handelaar ook de verblijfskosten van Carpentier vergoed zien.⁹¹ In maart 1788 richtte de Aalstenaar op zijn beurt een brief aan de gouverneur, vragend om de terugbetaling van 40,000 pesos. Met de steun van de machtige politicus hoopte Carpentier *‘om snel naar Brussel te kunnen vertrekken, waar men ongeduldig op mij wacht en ik ook graag wens heen te gaan.’*⁹² De brieven maakten weinig indruk: in 1788 werden slechts 7,582 pesos uitbetaald aan het bedrijf.⁹³ In november 1790 bevond Carpentier zich dan ook nog steeds in Havana. Op de kade zag hij in die periode de *Venus* binnenlopen in de haven, een koninklijk fregat tot de nok gevuld met zilver uit Mexico.

Hopend dat er deze keer wel een deel voor hem bij zat begaf de vertegenwoordiger zich naar het kantoor van de intendant, een positie die intussen bekleed werd door Domingo de Hernani. Maar opnieuw kreeg Carpentier nul op het rekest: Hernani stelde dat Madrid de volledige lading zilver opgevorderd had en dat het edelmetaal onverminderd moest verzonden worden naar Cádiz—wellicht omwille van de hogervermelde dreiging van de Franse Revolutie. Thuis richtte Carpentier zich opnieuw gefrustreerd tot Romberg: *‘Je perds patience’*; schreef hij, *‘je n’y tiens plus.’*⁹⁴ In oktober 1791 meldde Bapst in een brief aan Erice dat er nog steeds 29,343 piasters van het bedrijf in Havana waren.⁹⁵ Carpentier zelf hield het op een schuld van *‘25,000 Piastres environ’* die bij de Spaanse kroon lag en *‘3000 Piastres plus ou moins’* bij particulieren.⁹⁶

De Aalsterse slavenhandelaar, die zonder een zweem van ironie naar zijn verblijf was beginnen verwijzen als *‘mijn gevangenschap’*, maakte er intussen het beste van op persoonlijk vlak.⁹⁷ Hij stichtte een gezin: omstreeks 1787 trouwde hij met een vrouw wier naam later in België werd neergeschreven als *‘Marie des Douleurs Dumont’*. Die ongebruikelijke Franse naam en het feit dat er geen familie Dumont opduikt in de vermelde lijst van in de stad verblijvende vreemdelingen, lijken erop te wijzen dat Marie van Spaanse afkomst was. Het koppel kreeg twee dochters: op 6 oktober 1788 kwam Thérèse Eleonore Alexandrine ter wereld, op 6 juni 1790 volgde Louise Françoise.⁹⁸

88. RAAtB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

89. AGI, *PC*, 1410, Cazenea aan de gouverneur van Havana (Havana, 28 januari 1788).

90. AGI, *G:IG*, 2823, Romberg aan de Consejo de Indias (Brussel, 16 november 1786).

91. AGI, *G:IG*, 2823, Romberg aan de Consejo de Indias (Brussel, 16 november 1786).

92. AGI, *PC*, 1410, Carpentier aan de gouverneur van Havana (Havana, 11 maart 1788), *‘el Remedio que solicito para lograr prontamente mi Salida para Bruselas donde me esperan con Impaciencia y yo desear ir con ancia’*.

93. ADG, *FN*, 7B 2000, Bapst aan Van Peteghem (Bordeaux, 9 november 1788).

94. RAAtB, *Raad van Brabant: Private Processen (RvB:PP)*, 4764, Carpentier aan Romberg (Havana, 30 november 1790).

95. ADG, *FN*, 7B 1999, Bapst aan Erice (Bordeaux, 6 oktober 1791).

96. RAAtB, *RvB:PA*, 7845, Ondervraging van François Carpentier (Brussel, 24 oktober 1791).

97. AGI, *PC*, 1410, Carpentier aan de gouverneur van Havana (Havana, 11 maart 1788), *‘mi detencion’*; RAAtB, *RvB:PP*, 4764, Carpentier aan Romberg (Havana, 30 november 1790), *‘ma detention’*.

98. *Annuaire de la noblesse de Belgique* (Brussel 1890) 59; SAG, *Huwelijken 1815, 324*; SAG, *Huwelijken 1821, 233*.

Niet lang na de geboorte van Louise Françoise besloot Carpentier terug te keren naar de Oostenrijkse Nederlanden. Mogelijk was hij daartoe opgeroepen door Romberg, maar mogelijk speelden ook familietroevelen mee in die beslissing—Carpentiers vader overleed wellicht in deze periode. Wat er ook van zij, voor wat officieel *'des affaires de la plus grande Importance'* waren keerde Carpentier in de zomer van 1791 terug naar zijn geboorteland: hij nam de boot naar Liverpool, reisde door naar Dover en stak het Kanaal over richting de Oostenrijkse Nederlanden.⁹⁹ Hij trok onmiddellijk naar Rombergs kantoor in Brussel, wellicht om de aanslepende Cubaanse activiteiten van het bedrijf door te spreken. Rombergs zakenimperium zat intussen in slechte papieren: de schijnbaar eindeloze *hausse* waarop de bankier had gesurft op het moment dat Carpentier naar Cuba vertrok was sinds het besluiten van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog onherroepelijk voorbij. Met name het dochterbedrijf in Bordeaux—Henry Romberg, Bapst & Cie, waar Georg Christoph Bapst van Romberg & Consors nu de leiding had—stond op omvallen na tegenvallende investeringen in Frankrijks koloniale handel.¹⁰⁰

In Brussel kreeg Carpentier onmiddellijk een vlammende brief van diezelfde Bapst, met wie Carpentier zijn vertrek duidelijk niet had doorgesproken:

*C'est donc avec autant de peine que de surprise que par le canal de Bruxelles nous apprenons que vous n'avez rien terminé, & que sans égard pour la cruelle situation dans laquelle cette maison se trouve vous laissés en arrière les objets qui ont le principal but de votre Voyage, & qui pourroient diminuer la gêne ou se trouve M. Romberg...Croyés Monsieur que nous vous disons la pure vérité en vous disant qu'il souffre plus qu'il ne l'exprime de vos retards; sa délicatesse serait blessée sans doute s'il avait à vous retracer sa pénurie & nous seuls pouvons vous la peindre...*¹⁰¹

Niet lang daarna reisde Carpentier door naar Bordeaux om er zijn ex-medegeassocieerde te ontmoeten. De mannen besloten dat het bedrijf erbij gebaat zou zijn dat Carpentier gewoon terugkeerde naar Havana om de resterende sommen te innen.¹⁰² Bapst meende tegelijk dat Carpentier zou kunnen helpen om enkele nieuwe slavenschepen te ontvangen die Romberg, Bapst & Cie naar Erice in Havana zou sturen, nu Saint-Domingue geen optie meer was sinds daar in 1791 een slavenopstand was uitgebroken.¹⁰³ In 1789 had de Consejo de Indias bovendien de Spaanse slavenhandel volledig geliberaliseerd, waardoor buitenlanders op legale basis handel konden drijven met de kolonies.¹⁰⁴

Carpentiers plan was om vanuit Bordeaux naar Cap Français op Saint-Domingue te gaan, om van daar per slavenschip door te reizen naar Havana.¹⁰⁵ Net zoals hij tien jaar eerder had gedaan diende de man in februari 1792 een verzoek in voor een paspoort bij de Consejo de Indias. Deze keer werd het verzoek echter geweigerd: de Spaanse kroon was van oordeel dat het innen van achterstallige schulden perfect gedaan kon worden door een Spaanse tussenpersoon en dat er geen enkele reden was voor een buitenlander om zelf naar de kolonies te trekken.¹⁰⁶ Het weigeren van Carpentiers verzoek was kenmerkend voor het heersende anti-vreemdelingenbeleid dat de Spaanse regering voerde sinds het uitbreken van de Franse Revolutie.¹⁰⁷ Die regering stond toen onder leiding van de graaf van Floridablanca, maar amper drie weken na Carpentiers afgewezen applicatie werd de Spaanse edelman ontslagen.

Zijn opvolger, de graaf van Aranda, gooide het over een andere boeg en beoogde de relaties met Frankrijk te ontgooien. Aranda stond bovendien gunstiger tegenover de aanwezigheid van buitenlanders in de overzeese gebieden. De koerswijziging was echter slechts van korte duur, want niet veel later besloten de Franse revolutionairen

99. AGI, G:IG, 2823, Carpentier aan de Consejo de Indias (Brussel, 4 februari 1792).

100. Thésée, *Négociants bordelais*, 85-97.

101. ADG, FN, 7 B, 2000, Bapst aan Carpentier (Bordeaux, 12 april 1791).

102. RAAtB, RvB:PP, 4764, Akte van 3 maart 1792, 'le Sr. Carpentier dit se trouver chez les desarmateurs de Bordeaux'.

103. Zie bijvoorbeeld ADG, FN, 7 B, 1999, Bapst aan Erice (Bordeaux, 16 februari 1792), 'don Francisco Carpentier, logra a varios concimentos, interesante, que le podran en situacion de conciliar con usted, desde Santo domingo islas francesas para hazer le consignaciones mayora de negros que la circunstancia hara dirifir hacia la Havanna'.

104. Pearce, *British Trade*, 83-94; Belmonte Postigo, 'A Caribbean Affair', 1-14.

105. ADG, FN, 7 B, 1999, Bapst aan Erice (Bordeaux, 16 februari 1792), 'don Francisco Carpentier esta aun en estay siempre con intencion de passer al Cabo Frances y de alli a esa con algun negrero'.

106. AGI, G:IG, 2823, Carpentier aan de Consejo de Indias (Brussel, 4 februari 1792); AGI, G:IG, 2823, Consejo de Indias aan de gouverneur van Havana (Aranjuez, 16 mei 1792).

107. Herr, *The Eighteenth-Century Revolution*, 256-7, 266.

hun ideeën te exporteren en trokken in de zomer van 1792 op tegen Oostenrijk en Pruisen.¹⁰⁸

Toch moet de kortstondige versoepeling van het beleid onder Aranda een *window of opportunity* geboden hebben voor Carpentier, want hoewel zijn verzoek formeel afgewezen was door de Spaanse overheid vertrok de man toch. In juni 1792 schreef Bapst aan Erice dat Carpentier ‘nu zeker al op Saint-Domingue’ moet zijn.¹⁰⁹ Een gerechtsdocument uit 1795 vermeldt ten slotte dat ‘*Mr Carpentier est retourné à la Havane apres avoir été a Bruxelles*’. Alles wijst erop dat de Aalstenaar na zijn kort bezoek aan de Oostenrijkse Nederlanden inderdaad terugkeerde naar Cuba, zijn openstaande rekeningen en zijn prille gezin.¹¹⁰

108. Herr, *The Eighteenth-Century Revolution*, 269-71. Aranda was bovendien de persoon die als toenmalige Spaanse ambassadeur in Parijs de verwerving van Rombergs privilege had gefaciliteerd, zie Pannier, ‘Habsburg in Havana’, 88-9.

109. ADG, FN, 7 B, 1999, Bapst aan Erice (Bordeaux, 25 juni 1792), ‘*Carpentier... [d]ebe estar ya en Santo Domingo*’.

110. RATB, RvB:PP, 4764, Mémoire pour Mr Romberg, rescribant, & MM Van der Dilft et Huysman sup[pliant]s (Brussel, 31 oktober 1795), ‘*Mr Carpentier est retourné à la Havane apres avoir été a Bruxelles*’.

Conclusie

Carpentiers dochters brachten hun kinderjaren door in Havana. Daarna keerden Louise Françoise en Thérèse Eleonore Alexandrine echter terug naar wat intussen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden was geworden. De eerste trouwde in 1815 met een Duitse militair, de tweede in 1821 met een Nederlandse officier. Noch op het trouwfeest van Louise, noch op dat van Thérèse waren de ouders van de jonge vrouwen aanwezig. Hun moeder was reeds gestorven, zo melden de huwelijksakten, en Carpentier zelf was nog steeds ‘Koopman in d’Havane’.¹¹¹

Na zijn terugkeer naar Cuba wist Carpentier uiteindelijk de achterstallige sommen te innen. Het kon echter niet verhinderen dat de slavenhandel opgezet door Romberg & Consors een financiële catastrofe werd die twee derde van het aandeelhouderskapitaal wegvaagde. Een aantal beleggers spanden rechtszaken aan tegen Romberg, waarop de ondernemer elke verantwoordelijkheid van zich afschoof en stelde dat dat nu eenmaal de risico’s van de investering waren geweest. Wel erkende hij dat Carpentier de aandeelhouders stroop aan de baard had gesmeerd (*leur a donné beaucoup de miel à la bouche*) en onrealistische winsten had voorgehouden.¹¹² Het weinig verkwikkelijke vooruitzicht van het onder ogen moeten komen van—in het beste geval—teleurgestelde aandeelhouders verklaart mogelijk waarom Carpentier er geen bezwaar tegen had een nieuw leven op te bouwen in Havana.

Opportunities waren er bovendien genoeg voor slavenhandelaren op Cuba. De korte periode van vrijhandel tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog had voor een ongeziene import van slaafgemaakten gezorgd door neutrale schepen, wat de suikerindustrie een boost had gegeven. Gestuwd door die ervaring—waar Romberg en Carpentier met hun project een aanzienlijke bijdrage aan hadden geleverd—bleven Cubaanse kolonisten na het conflict bij de overheid aandringen op een afschaffing van de opnieuw van kracht zijnde restricties in de sector. In 1789 gaf Madrid uiteindelijk toe aan de smeekbedes van de kolonisten en voltrok er zich een institutionele aardverschuiving in het Spaanse rijk: de liberalisering van de slavenhandel.¹¹³ Op het moment dat landen als Groot-Brittannië en Frankrijk langzaam stappen zetten richting afschaffing van de slavenhandel, gooide de liberalisering de deur open voor een massale import van slaafgemaakten in de Spaanse kolonies. Alleen al in Cuba kwamen in de negentiende eeuw meer dan 800,000 gevangenen aan.¹¹⁴

Of Carpentier zelf een rol bleef spelen in de Cubaanse slavenhandel na zijn diensten aan Romberg is een raadsel, en zijn activiteiten op *La Isla* voer voor verder onderzoek. Nu al staat echter vast dat de man een cruciale rol speelde in de tot voor kort onderschatte betrokkenheid bij het vroegmoderne slavernijstelsel van de Zuidelijke Nederlanden, en dat er wel degelijk zoiets bestaat als een ‘Belgische’ pre-koloniale erfenis met betrekking tot West-Afrika. De casus van de edelman, zijn broers en zijn netwerk toont bovendien aan dat die banden niet alleen bestonden in havensteden zoals Oostende of financiële centra zoals Antwerpen, maar ook in plekken die niet meteen met het Atlantische systeem geassocieerd worden—plekken zoals het Land van Aalst.

111. SAG, *Huwelijken 1815*, 324; SAG, *Huwelijken 1821*, 235.

112. RATB, *RvB:PP*, 4764.

113. Pearce, *British Trade*, 83-94; Bosco Amores, *Cuba*, 136-53; Belmonte Postigo, ‘A Caribbean Affair’, 1-14.

114. Transatlantic Slave Trade Database.